

הצלצול האחרון

צביה ליבשבסקי

הסיפור שאספר כאן התרחש לפני כמה שנים, בבית ספר שבו עבדתי, בראשית דרכי המקצועית. והוא הותיר בי חותם עז.

נפל דבר בבית הספר. תלמידה הורחקה. זהו לא דבר של מה בכך. אין אנו שואפים להקטין את מספר התלמידים. אין אנו מבקשים להיכשל עם תלמידינו. ברציונל של יעד 12 של משרד החינוך, הלא הוא יעד ההכלה, מדובר על מענים מגוונים. כאשר נערה מורחקת צריך לעצור, להתבונן ולשאול את עצמנו האם ניתנו המענים הללו? האם עשינו צדק עם הנערה? האם הענקנו לה מתנה? כדי לענות על השאלה הזו צריך לחקור ולבדוק כמה היבטים. במאמר זה אני רוצה לשאול שאלות ולהעלות הרהורים בנוגע לאותו מקרה.

טליה* החלה את לימודיה בבית ספרנו בכיתה ז'. נערה נבונה מאוד, עם לקויות בהבעה בכתב וקושי גדול של שליטה בכעסים. במהלך השנתיים הראשונות שלה בחטיבת הביניים היא שברה שולחנות, דלתות ופחים. היא הפרה סמכויות של מורים, רכזים ומנהלים. גם בבית דיווחו ההורים על נזקים שגרמה. בסוף כיתה ח' ביקשה המחנכת שלה שיעבירו את טליה כיתה, כי אין בה עוד כוח להתמודד, והיא מבחינתה, מיצתה את קשת המענים. טליה עברה כיתה ובמקביל נשלחה למרכז מיוחד המטפל בנוער נושר שאין לו הכלים להתמודד עם הקשיים שלו. טליה לא הסתדרה שם וביקשה לא להישלח לשם יותר. עד לשלב זה היה לטליה קשר טוב עם אחת מנשות הצוות שליוותה אותה כתלמידת שילוב. בהתבוננות לאחור, אני חושבת שהיינו צריכים להעמיק את הקשר עם טליה. עד שלב זה לא התקיימו שיחות משמעותיות עם היועצת או הפסיכולוגית בבית הספר. במקום זה הופעל לחץ על ההורים לתת לטליה טיפול נפשי.

בכיתה י' החלה טליה את לימודיה בתיכון. הייתה לה מחנכת חדשה וצוות הנהלה חדש-ישן. כולם, גם מי שהכיר את טליה, התחילו את השנה רעננים ומחויבים. במהלך שנה זו פגשה טליה את מנהלת התיכון פעמיים. כאן עולה השאלה: האם שחקנו את ההיררכיות בבית הספר? האם הגעתה למנהלת התיכון, שאמורה להיות "הקו האחרון", הביאה אותנו לכך שלא נותר אלא לפנות למפקחת בבקשת הרחקה?

* שם בדוי

בכיתה י', לאחר כמה אירועים חריגים, החלה טליה טיפול נפשי. הטיפול נתן אותותיו במהרה. היא שיפרה את התנהגותה. מיישיבת ועדת ההתמדה של אותה שנה יצא הצוות החינוכי שבע רצון מתפקודה ומהתמעטות מקרי הקצה.

בכיתה י"א למדה טליה בשכבה שאני ריכזתי. הייתי רכזת חדשה, ואת טליה פגשתי ללא דעות קדומות וכמורה מקצועית לספרות. הטיפול הרגשי שקיבלה הופסק, כי - לטענת הוריה - הגיע למיצוי. התרשמתי מאוד מיכולותיה האינטלקטואליות של טליה. הייתה לה הבנה מהירה והיא תרמה לדיון בכיתה. עם זאת, לאחר היכרות של פחות מחודש התרחש בינינו העימות הראשון.

בבית הספר התקיים טקס לזכרו של תלמיד שנהרג. טליה ושתי חברות הגיעו לטקס באיחור מריחות מסיגריות. לאמה של טליה, שפנתה אליי באותו היום בעניין אחר, סיפרתי שהיום טליה איחרה לטקס וכנראה עישנה. למחרת הגעתי לשיעור. ביקשתי מטליה להניח את הנייד על שולחני והיא סירבה. ביקשתי שוב. בפעם השלישית אמרתי לה שאם לא תיענה להוראתי, תהיה זו הפרת סמכות והיא תושעה. טליה הישירה אליי מבט זועם ואמרה לי: "אני אעשה פה מה שבXXX שלי", יצאה מהכיתה וטרקה את הדלת. יומיים לאחר מכן הגיעה עם אביה. אביה הציע שטליה ואני נקיים שיחה אישית, רק שתינו. בעיניים דומעות טליה אמרה לי: "למה דיברת עם אמי לפני שדיברת איתי?" הבנתי את טעוטי, התנצלתי ולא עשיתי זאת שוב.

בחודשים הבאים היו אירועים מינוריים עם טליה. היו לה קשיים משמעותיים עם המחנכת והיא התחמקה משיחות אֶתה. במקביל, בשיעורי כישורי חיים שהעבירה היועצת, היא הרבתה לדבר על מין ועל פורנוגרפיה והעבירה ביקורת על המחנכת שלה. עד שלב זה לא התקיימה שיחה אישית בינה לבין היועצת.

שבוע לפני חנוכה חמדה לה טליה כיסא ספרייה מפואר ולקחה אותו לחדר הכיתה. המחנכת הגיעה אליה וביקשה ממנה להחזיר את הכיסא לספרייה. "תחזירי את", השיבה טליה. המחנכת באה לעדכן אותי. ניגשתי אל טליה ואמרתי לה: "טליה, בואי אליי עם הכיסא ונדבר". היא סירבה. "בואי נדבר לפני שזה יתדרדר למקומות שאנחנו לא רוצים". טליה המשיכה בשלה. ראיתי שהיא ממחרת "לטפס על עצים ומתקשה לרדת מהם". כתלמידה נערצת על חבריה היא לא הייתה מסוגלת לוותר על סמל היוקרה ועל התדמית המרדנית. התכופתי אליה ואמרתי: "טליה, אני יוצאת עכשיו. יש לך עשר דקות לוותר על ההסתבכות הזו ולבוא אליי ברוגע. אני ממתינה".

היא לא באה, לצערי. הנושא הופנה לממונה על החטיבה העליונה, עמה היה לטליה קשר טוב. הממונה הגיעה לכיתה, וטליה יצאה אחריה מחדר הכיתה עם הכיסא. הן שוחחו, ותוך כדי השיחה אמרה לה הממונה שהיא הפרה סמכות, ולכן אין ברירה אלא להשעות אותה. היא קמה בפתאומיות, בעטה בפח קשיח עד שפורק לחתיכות ועזבה את בית הספר. המנהלת ביקשה לקיים שיחה עם טליה אצלה. בשיחה הובהר לה ולהוריה כי אם לא תשפר את התנהגותה, היא לא תצא ל"מסע ישראלי", ואף תורחק מבית הספר. יומיים אחר כך עשתה טליה מעשה חמור נוסף. היא הכינה, יחד עם תלמיד נוסף, חידון Kahoot, וככלה בו שאלות פוגעניות על תלמידים ועל מורים. על הלוח הוקרנו שאלות הלוועגות למורים

ולמגבלותיהם. הכיתה הגיבה בצחוק, כדי לרצות את טליה. המחנכת לא עצרה את החידון, בטענה, שחששה להיפגע מטליה.

כאשר הובא הנושא לידיעתי מיד הושעו השניים ונשלחו לשיחה עם המנהלת. לאחר השיחה טליה כתבה מכתב ובו הבטיחה לשנות את התנהגותה, לקבל טיפול ואף ליטול כדורים. המנהלת הטיחה בפניה שכבר שמעה את הדברים ומבחינתה אין מנוס מהרחקה.

בשלב זה התוודעתי מקרוב לאחת הבעיות בחייה של טליה. הוריה (בניגוד להורי הילד השני שהושעה) אמרו לנו כי "זה נעשה בבדיחות הדעת, וטליה באמת ילדה נפלאה. היא עוזרת לילד האחר שהוא סוס פרא, ואתם מחפשים אותה". ההורים העריצו את בתם והצדיקו אותה תמיד, מבלי לדעת איזה נזק הם מסבים לה.

השיחה אצל המנהלת (הרביעית מתחילת השנה) לא אפשרה גמישות רבה, כיוון שכבר התנהלו כמה שיחות בין המנהלת לבין טליה. בנוסף, ב"יום הכיסא" דיברה טליה בחוצפה אל המנהלת וקיללה אותה. הסמכות שלי כרכזת נשחקה בגלל ריבוי הפעמים שטליה הופנתה אליי מטעם המחנכת, שהצהירה שהיא פוחדת מטליה.

השלב הבא היה שיחה אצל מפקחת בית הספר בהשתתפות קצינת הביקור הסדיר שליוותה את טליה שנים רבות. הצוות החינוכי התיישב בצד אחד וחשף את הסיבות בגינן התדרדר המצב. ממול ישבו טליה והוריה. ההורים פתחו בשבחי טליה. המפקחת ביקשה להבין איך הם רואים את האירוע האחרון. "מעשה של בדיחות הדעת". האבא הוסיף: "חשוב לי לציין שעל אפכם ועל חמתכם טליה תישאר בבית הספר". טליה לא היתה מקרה קלאסי להרחקה. הוא נהגה אמנם באלימות מילולית ובוונדליזם אך יחד עם זאת היא תפקדה כמדריכה בתנועת הנוער העובד והלומד, ציוניה היו גבוהים והרושם הראשוני שלה היה חיובי. המפקחת לא נשבתה בקסמיה, ושאלה אותה "איך את מתכוונת לשפר את התנהגותך?". לטליה לא הייתה תשובה לשאלתה.

שיקפנו באותה השיחה את השפעתה השלילית על תלמידי הכיתה, כיתת אתגר קטנה. התנהגותה של טליה גרמה לאווירה של פחד בהתבטאויות כלפי התלמידים והמורים. המפקחת אמרה לה, שייתכן שתלמידים פוחדים ממנה. טליה השיבה, שהיא דיברה עם כל תלמידי הכיתה וכולם אוהבים אותה ומתוסכלים מעזיבתה. טליה הוצאה מהכיתה עד לסיום תהליך ההרחקה. ההשפעה על הכיתה הייתה עצומה. תרבות השיח השתפרה, תלמידים רבים קיבלו הזדמנות והתגלו באופן חיובי מבלי שהשפעתה של טליה חסמה אותם.

המפקחת אישרה את ההרחקה. לטענתה היא אינה מתרשמת שיש תהליך הפנמה או קבלת אחריות. הוריה מזיקים לה בהכלה ללא גבולות. הוריה של טליה ערערו למנהל המחוז. צוות בית הספר לא היה אופטימי וחשש שטליה תוחזר עם תנאים, שבהם לא תעמוד.

עד לדיון אצל מנהל המחוז פעלו ההורים מול כל גורם אפשרי, מראש המועצה ועד לשר החינוך. צוות בית הספר, החי בקהילה, מצא את עצמו מול האשמה שנעשה עוול לטליה. מכתבים בגנות הצוות

הגיעו לגורמים שונים. ההורים לא פנו אלינו על מנת לפתור את המשבר יחדיו. כל משאביהם הושקעו באנשים שהיו מחוץ לבית הספר, ולא בצוות שלחיקו הם שואפים להחזיר את בתם. בפגישתו של מנהל המחוז עם טליה והוריה הוא התעקש להבין מטליה מה היא למדה מההתרחשויות בבית הספר. טליה לא השיבה ולא התחייבה לשינוי דרכיה. לקראת סוף הישיבה אמרה האם כי טליה התקבלה לבית ספר אחר ותעזוב לאלתר את בית ספרנו.

סיכומו של ענייני: כצוות, שוחחנו לא מעט על הפרשייה הזו. האם היה פה כישלון? בהחלט. האם טליה קיבלה מתנה בכך שפעם ראשונה שמו סוף לבריונות שגילתה, ולא אפשרו לה לחשוב שמותר לה הכול? אני מאמינה שכן. לפני שמערבים גורמים חיצוניים יש למצות את אנשי המקצוע בתוך בית הספר. פסיכולוגית בית הספר הייתה צריכה להכיר את הסיפור, וטליה הייתה צריכה להיפגש תכופות עם יועצת השכבה. במעבר בין שכבה לשכבה, עם התחלפות המחנכות, רכות השכבה והיועצות, לא נערכה חפיפה מעמיקה, שהייתה יכולה להסב את תשומת לבו של הצוות אליה ולהידרש לקשייה כבר בתקופת החופש הגדול. האם יש מקום לערב גורמים חיצוניים, כמו המפקחת על הייעוץ או המפקחת על בית הספר, לפני שחיקת ההיררכיות בבית הספר, בתקווה שגורם חיצוני יסייע להביא לשינוי? האם עם תלמידים כמו טליה צריך להימנע מריבוי דמויות ולהצמיד לה חונך דרכו יתקיים שיח?

בסופו של יום, ועל אף הכישלון, אני חושבת שמוטב היה לטליה להתחיל התחלה חדשה בבית ספר אחר. הלקח שלמדה ילווה אותה בהמשך חייה ויזכיר לה שבריונות, לעג והפחדה אינן הדרכים המתאימות ללקיחת חלק משמעותי בחברה.

האחריות המוטלת על כתפינו היא לא להגיע למצבים כאלו בעתיד, וזאת באמצעות טיפוח קשר אמיץ ועמוק עם תלמידים מאתגרים.

צביה ליבשבסקי היא רכזת שכבת י"א בתיכון ברנקו וייס אור בצור הדסה. בעברה כיהנה כמנכ"לית עמותת חלון, שסייעה לנוער בסכנת נשירה. בהמשך מילאה תפקידים מגוונים במערכת החינוך, וביניהם ריכוז שכבה, ריכוז פדגוגי ועוד.